

سنجش رابطه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی

مطالعه موردی: کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مستقر در شهر تهران

دکتر فهیمه باب‌الحوائجی*

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی تهران واحد علوم و تحقیقات تهران

نسترن زمانی‌راد

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی تهران واحد علوم و تحقیقات تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۲/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۱/۳۰

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی انجام شده است.

روش: پژوهش حاضر پیمایشی تحلیلی است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است که میان ۱۴۰ نفر از کتابداران دانشگاهی شاغل در کتابخانه‌های ۱۳ دانشگاه وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با مدارک تحصیلی کارشناسی و بالاتر توزیع و ۱۳۳ پرسشنامه تکمیل شد. از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی رگرسیون کلی چند متغیری در این پژوهش استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد میزان سرمایه اجتماعی (۳۹/۵۱) و کارآفرینی اجتماعی (۴۱/۹۹) در کتابخانه‌های مورد پژوهش متوسط است و سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی تأثیر مثبت دارد. همچنین، از میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد متقابل، روابط، عمل متقابل، ظرفیت، تنوع و ساختار)، همه به جز تنوع بر کارآفرینی اجتماعی تأثیر مثبت دارند.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، توجه به سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی یعنی تشخیص فرصت‌ها و استفاده از آن‌ها، می‌تواند در روابط بین جوامع علمی و نحوه تبادل اطلاعات در کتابخانه‌ها و شبکه‌های علمی کاملاً مؤثر باشد.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابداران دانشگاهی، کتابخانه‌های مرکزی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

مقدمه و بیان مسئله

با وقوع انقلاب فناوری اطلاعات، جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای و نیز پیشرفت سریع فناوری برتر، از دهه 1990 الگوی رشد اقتصاد جهانی تغییر اساسی کرده است. در اقتصاد جهانی امروز دانش به عنوان مهم‌ترین سرمایه جایگزین سرمایه‌های مالی و فیزیکی شده است (Chen, 2004, P.195). فعالیت‌های اجتماعی مبتنی بر دانش، نیازمند تفکری هستند که دارایی‌های ناملموس جدید سازمان همانند دانش و شایستگی‌های انسانی، نوآوری، روابط با مشتری، فرهنگ سازمانی، نظام‌ها، ساختار سازمانی و غیره را در برگیرند. یکی از این قابلیت‌های سازمانی که در فرایند تسهیم دانش در سازمان‌ها نقش مؤثری دارد و باعث ایجاد برتری یک سازمان نسبت به سازمان‌های دیگر می‌شود سرمایه اجتماعی است.

کارآفرینی از دید دانشمندان علوم اجتماعی فرآیندی است که در شبکه متغیری از روابط اجتماعی واقع شده است و روابط اجتماعی می‌توانند رابطه کارآفرین را با منابع و فرصت‌ها، محدود یا تسهیل نمایند (احمدپور، ۱۳۷۸). منظور از شبکه، مجموعه‌ای از افراد است که از طریق روابط خاصی با یکدیگر در ارتباط هستند.

کارآفرینی یک فرایند اجتماعی- اقتصادی است که از دو طریق به شرایط و بافت اجتماعی متکی است: نخست آن که کارآفرینان افرادی هستند که محصول محیط اجتماعی خود هستند و دوم کارآفرینی یک فعالیت اجتماعی است و در نتیجه وجود یا عدم پیوندها و ارتباطات اجتماعی بر ماهیت کسب و کار تأثیر می‌گذارد (Alistair & Anderson, 2003, P.17). سرمایه اجتماعی نیز از مفاهیم نوینی است که می‌توان گفت نقش بسیار مهم‌تری از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و امروز شاهد هستیم که در حوزه‌های متفاوتی از قبیل جامعه‌شناسی، اقتصاد و مدیریت به صورت فراگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

همزمان با تغییرات فناوری و به دنبال آن تغییر در انتظارات مشتریان، کتابخانه‌ها نیز ناچار هستند برای حفظ بقای خود تلاش کنند و روشی متفاوت با آنچه در گذشته داشتند به کار بندند. به این منظور مدیران کتابخانه‌ها باید مانند مدیران بخشهای تجاری دیگر سیاست مناسبی برای ایجاد و هدایت تغییر، مدیریت دانش و فعالیتهای کارآفرینانه داشته باشند. از طرفی، نگاه امروز به اطلاعات، دید اقتصادی است و کتابخانه‌ها در صورتی می‌توانند همگام با پیشرفت و توسعه جهانی خدمات مناسب خود را ارائه دهند که با ارتقای سرمایه اجتماعی و کارآفرینی متقابلاً در جهت ارتقای سازمان و خدمات خود گام بردارند.

کتابخانه‌های دانشگاهی به عنوان مراکز گسترش و انتشار دانش روز دنیا، در صورت توجه به مقوله کارآفرینی اجتماعی و سرمایه اجتماعی و ارتقای آن در میان افراد سازمان قادر خواهند بود عملکرد مطلوب‌تری داشته باشند و با افزایش کارآفرینی اجتماعی از طریق ایجاد روابط با مراجعان خود که همان جامعه علمی کشور هستند، می‌توانند از سرمایه اجتماعی و جو اطمینان و اعتماد عمومی بهره‌مند گردند.

امروزه می‌توان سرمایه اجتماعی را جزء دارایی و قابلیت هر سازمانی به شمار آورد که قادر است در خلق و انتشار دانش نقش مهمی ایفا نماید. کتابداران و اطلاع‌رسانان شاغل در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در صورتی که بتوانند روحیه کارآفرینی را در خود پرورش دهند و فرصتها را غنیمت شمرده و از منابعی که در اختیار دارند جهت نوآوری بیشتر و رقابت سازنده‌تر استفاده نمایند، باعث رشد فردی و سازمانی خواهند شد و در جهت ارتقای سطح خود و کتابخانه نقش مهمی ایفا خواهند کرد.

کتابداران دانشگاهی با وجود منابع سرشار و روزآمدی که در اختیار دارند، می‌توانند به گونه‌ای شایسته آن را در پیشبرد اهداف کارآفرینی و خلق ایده‌های جدید به کار برند و کاربران خود را که عمدتاً جامعه دانشگاهی و فرهیخته کشور هستند در ایجاد کارآفرینی پشتیبانی نمایند. همچنین، کتابخانه‌ها این قابلیت را دارند که ارزشها، تنوع کاری، هنجارها، مشارکت و کار

گروهی و اعتماد را در میان کتابداران و کارشناسان خود ارتقا دهند و به عنوان یکی از مراکز اصلی ایجاد، تولید و ظرفیت‌سازی سرمایه اجتماعی در سطح جامعه محسوب شوند.

جهت روشن شدن مفاهیم مطرح شده، تعاریف مفهومی هر یک از متغیرهای بررسی شده در پژوهش در ادامه ارائه می‌شود:
سرمایه اجتماعی^۱: سرمایه اجتماعی همچون مفاهیم سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی (ابزار و آموزش‌هایی که بهره‌وری فردی را افزایش می‌دهند) به ویژگی‌های سازمان اجتماعی از قبیل شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که هماهنگی و همکاری برای کسب سود متقابل را تسهیل می‌کنند. (تاجبخش، ۱۳۸۴).

سرمایه اجتماعی به طور کلی شامل نهادها، روابط، گرایش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهایی است که بر رفتارها و تعاملات بین افراد حاکم است (Grootaert & Van Bastelaert, 2002).

در این پژوهش سرمایه اجتماعی شامل شاخص‌های اعتماد متقابل، روابط، عمل متقابل، ظرفیت، تنوع و ساختار است و از طریق پرسشنامه اندازه‌گیری شده است.

کارآفرینی اجتماعی^۲: کارآفرینی اجتماعی عملی است که کارآفرین اجتماعی انجام می‌دهد. کارآفرین اجتماعی فردی است که یک مشکل اجتماعی را تشخیص می‌دهد و از مفاهیم کارآفرینی برای سازماندهی، ایجاد، و مدیریت سرمایه برای تغییر استفاده می‌کند. کارآفرین اجتماعی به حل مشکلی می‌پردازد که واقعاً مشکل جامعه است و برای حل آن تقاضایی وجود دارد. قرار است برای حل مشکل محصولی تولید شود. این محصول می‌تواند خدمات اجتماعی باشد و یا یک محصول تولیدی. (Thompson, 2002, P.412)

شاخص‌های کارآفرینی اجتماعی در این پژوهش عبارت است از تعهد، نوآوری، پذیرش ابهام، ریسک‌پذیری، ارزش‌آفرینی و استقلال عمل که از طریق پرسشنامه اندازه‌گیری شده است.

پیشینه پژوهش

آشنا (۱۳۸۴) در پژوهشی رابطه سرمایه اجتماعی و ابعاد آن را با کارآفرینی سازمانی در شرکت واگن پارس اراک بررسی کرد و به این نتیجه رسید که رابطه مثبتی بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن یعنی شناختی، ساختاری و رابطه‌ای با کارآفرینی سازمانی وجود دارد.

رهسپار (۱۳۸۶) در پژوهش خود رابطه سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از اشکال سرمایه‌های طبقه بندی شده بانک جهانی، با کارآفرینی سازمانی که فعالیت‌های اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی به عنوان فاکتورهای اصلی در آن عمل می‌نمایند و به عنوان پدیده‌ای که منجر به توسعه اقتصادی و رشد کشورها می‌شود، در سازمان بنادر و کشتیرانی مورد بررسی قرار داد. نتایج تحقیقات او نشان داد که سرمایه اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌تری نسبت به سایر اشکال سرمایه اقتصادی و انسانی دارد و رابطه مثبت و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و بعد ساختاری آن با کارآفرینی سازمانی وجود دارد.

مافی (۱۳۸۷) در پژوهشی نقش سرمایه اجتماعی در فرایند کارآفرینی را در شرکت‌های صنایع پیشرفته مستقر در هفت مرکز رشد دانشگاهی شهر تهران بررسی کرد. وی در مطالعه خود تمرکز را بر توسعه بیشتر دانش در زمینه فرایند کارآفرینی قرار داد و اذعان داشت که سرمایه اجتماعی کارآفرینان بر فرایند کارآفرینی شامل خلق ایده، تشخیص و بهره‌برداری از فرصت و خلق ارزش تأثیرگذار است. یافته‌های او نشان داد که سرمایه اجتماعی بر هر یک از چهار مرحله فرایند کارآفرینی تأثیرگذار است.

¹. Social capital

². Social entrepreneurship

ایزدیار (۱۳۸۸) در بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی در وزارت بهداشت و درمان و سازمان محیط زیست به این نتیجه رسید که این دو با یکدیگر رابطه معناداری دارند. در ضمن هوش هیجانی بر رابطه آن دو تأثیر مثبت دارد. لین و دیگران (Lin, et al., 2005) طی تحقیقی تأثیر سرمایه اجتماعی و توانایی کارآفرینان و راهبردهای کارآفرینی را بر عملکرد کسب و کارهای جدید مورد بررسی قرار دادند و دریافتند که سرمایه اجتماعی باعث تعدیل اثر راهبردهای کارآفرینی بر عملکرد می‌شود. همچنین، به این نکته پی بردند که کارآفرینان موفق آنهایی خواهند بود که راهبردهای کارآفرینی را مطابق با سرمایه اجتماعی و توانایی‌ها تنظیم نمایند.

ایرنی و مارتین (Earney & Martin, 2009) به منظور بررسی گردش کاری و سرمایه اجتماعی و توسعه کارکنان، یک مطالعه موردی را به صورت آزمایشی در شش کتابخانه دانشگاه کاردیف در انگلستان انجام دادند. در مرحله اول با این هدف که آیا چرخش کار در میان کتابداران، باعث بهبود در روند کارها می‌شود و در مرحله دوم با این هدف که آیا این بهبود در مهارت‌های فنی و نرم‌افزاری ایجاد می‌شود یا خیر، کار خود را آغاز کردند. ایشان با انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته (قبل و بعد از چرخش کار) با اعضایی که در وظایف آنها چرخش صورت گرفته بود، به این نتیجه رسیدند که گردش کار در میان کارکنان نتایج مثبتی را به دنبال دارد که شامل اعتماد به نفس، احساس بهتر دیده‌شدن و سرمایه اجتماعی است که در نهایت توسعه کارکنان را به دنبال خواهد داشت.

وارهایم (Varheim, 2009) در پژوهشی نقش کتابخانه‌های عمومی را در ایجاد سرمایه اجتماعی بررسی کرد و کتابخانه‌ها را به عنوان خالق بالقوه سرمایه اجتماعی مورد بحث قرار داد. او تحقیق خود را در «سازمان همکاری اقتصادی و توسعه» (OECD) که سازمانی بین‌المللی و دارای ۳۳ عضو است و اعضای آن متعهد به اصول اقتصاد آزاد و دموکراتیک هستند، از طریق مصاحبه کیفی و مطالعه پژوهش‌های کمی و کیفی گذشته انجام داد. نتایج وی در سطح کلان کمی نشان می‌دهد که کتابخانه‌های عمومی می‌توانند در بیان الگوهای اعتماد اجتماعی در کشورهای عضو OECD کمک کنند و برای اثبات آن، تعداد زیادی از مطالعات کیفی و سازوکارهای ایجاد اعتماد عمومی مورد نیاز است. وی با انجام مصاحبه‌های کیفی نشان داد که این رویکرد می‌تواند مثمر ثمر باشد.

ماجکوسکی (Majkowskia, 2010) در پایان‌نامه خود نقش سرمایه اجتماعی را بر کارآفرینی اجتماعی و توسعه اقتصادی جامعه در نیوارلثان و جرسی، مورد بررسی قرار داد. او در مطالعات خود سه عنصر سرمایه اجتماعی یعنی شبکه، اعتماد متقابل و روابط متقابل را در نظر گرفت. نتایج وی نشان داد که سه عنصر سرمایه اجتماعی نه تنها در عرصه سوددهی، بلکه در سازمان‌های جامعه محور نیز بسیار مهم هستند. همچنین، نشان داد که چگونه یک شبکه از افراد هم فکر، نه تنها به شدت مراقب حفظ جامعه محلی خود می‌باشند، بلکه تمایل به اشتراک گذاشتن آموخته‌های خود با دیگران نیز دارند.

سوالات پژوهش

- سرمایه اجتماعی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مورد بررسی به چه میزان است؟
- کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مورد بررسی به چه میزان است؟

فرضیه پژوهش

سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های مورد پژوهش تأثیر مثبت دارد.

¹. Organization for Economic Co-operation and Development

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق به روش پیمایشی تحلیلی انجام گرفته است. ابزار گردآوری داده‌ها دو پرسشنامه است که در تهیه و تنظیم آن از پرسشنامه‌های انجمن سرمایه اجتماعی آمریکا و بانک جهانی و پرسشنامه کارآفرینی اجتماعی مرکز کارآفرینی آمریکا استفاده شده است که شامل دو بخش است:

در بخش نخست، پرسشنامه، مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه آماری پژوهش از لحاظ جنسیت، مدرک تحصیلی، محل خدمت، سابقه کار و سابقه مدیریت در بخشهای مختلف کتابخانه مورد بررسی قرار گرفته و ۵ سؤال تحت عنوان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مطرح شده است. در بخش دوم، دو پرسشنامه در رابطه با سؤالات تخصصی به کار رفته که یکی مربوط به متغیرهای سرمایه اجتماعی (شامل ۲۰ سؤال) و دیگری مربوط به کارآفرینی اجتماعی (شامل ۱۹ سؤال) می‌باشد. سؤالات طرح‌شده در پرسشنامه دارای تغییرات اندکی نسبت به پرسشنامه‌های استاندارد است که به منظور سهولت در پاسخگویی تدوین شده است.

جهت تأیید روایی پرسشنامه‌ها از نظرات اساتید و کارشناسان کتابداری استفاده شد. بنابراین، روایی ابزار پژوهش حاضر محتوایی و صوری است. پرسشنامه‌ها پس از تأیید روایی، بین ۳۰ نفر از افراد نمونه مورد بررسی توزیع شد و آلفای کرونباخ آن توسط نرم‌افزار SPSS (ویرایش ۱۶) محاسبه شد. میزان پایایی به دست‌آمده برای پرسشنامه سرمایه اجتماعی، ۰/۸۵۵ و برای پرسشنامه کارآفرینی اجتماعی ۰/۸۵۹ به دست آمد که مقدار آن نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار اندازه‌گیری می‌باشد.

جامعه پژوهش شامل کتابدارانی است که صرف‌نظر از رشته تحصیلی با مدرک کارشناسی و بالاتر در کتابخانه‌های مرکزی ۱۳ دانشگاه تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در شهر تهران (به دلیل دسترس‌پذیر بودن) مشغول به کار هستند که تعداد آن‌ها ۲۱۸ نفر است. نمونه آماری برای جامعه فوق طبق جدول کرجسی - مورگان ۱۴۰ نفر تعیین شد و نمونه‌گیری با روش تصادفی طبقه‌ای انجام گرفت و با احتساب درصد کل جامعه نسبت به جامعه نمونه، ۶۴٪ از هر طبقه محاسبه گردید و در کل ۱۳۳ پرسشنامه‌ها پاسخ داده شد. داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه در پژوهش حاضر، با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. همچنین، آمار استنباطی برای بررسی همبستگی متغیرها لازم بود و برای تجزیه و تحلیل فرضیه پژوهش با توجه به ماهیت آن از آزمون تحلیل رگرسیون استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

جدول ۱- توزیع فراوانی و درصد نمونه مورد بررسی برحسب ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

جنسیت	مدرک تحصیلی		سابقه خدمت						سابقه مدیریت در بخش‌های مختلف کتابخانه									
	زن	مرد	کارشناسی ارشد	دکترا	کمتر از ۵ سال	۱-۶ سال	۷-۱۱ سال	۱۲-۱۶ سال	بیش از ۲۰ سال	بدون پاسخ	کمتر از ۵ سال	۱-۶ سال	۷-۱۱ سال	۱۲-۱۶ سال	بیش از ۲۰ سال	بدون پاسخ	جمع	
فراوانی	۱۰۲	۳۱	۷۴	۵۷	۲	۲۲	۱۷	۲۱	۱۱	۱۹	۴۳	۲۱	۱۰	۵	۹	۳	۸۵	۱۳۳
درصد	۷۶٪	۲۳٪	۵۵٪	۴۲٪	۱٪	۱۶٪	۱۲٪	۱۵٪	۸٪	۱۴٪	۳۲٪	۱۵٪	۷٪	۴٪	۶٪	۲٪	۶۳٪	۱۰۰٪

جدول ۱ نشان می‌دهد که کتابداران زن ۷۶/۷ درصد کل نمونه مورد بررسی را تشکیل می‌دهند و از نظر میزان تحصیلات بیشترین تعداد، مربوط به مدرک کارشناسی با ۵۵/۶ درصد است. به لحاظ سابقه کار و نیز مدیریت در بخش‌های مختلف کتابخانه دانشگاهی، صرف نظر از موارد بدون پاسخ، بیشترین تعداد مربوط به دوره زمانی کمتر از ۵ سال می‌باشد، به طوری که ۱۶/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان بین ۱ تا ۵ سال سابقه خدمت دارند و ۱۵/۸ از کتابداران تجربه کمتر از ۵ سال مدیریت در بخش‌های مختلف کتابخانه را دارا هستند.

پاسخ به سؤالات پژوهش

سرمایه اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی مورد بررسی به چه میزان است؟

جدول ۲- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه مورد بررسی به سؤال‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
اعتماد متقابل	۱۶	۱۲/۰۳	۳۸	۲۸/۵۷	۵۵	۴۱/۳۵	۲۰	۱۵/۰۳	۴	۳	۱۳۳
روابط	۷	۵/۲۶	۲۰	۱۵/۰۳	۶۰	۴۵/۱۱	۳۵	۲۶/۳۱	۱۱	۸/۲۷	۱۳۳
عمل متقابل	۱۶	۱۲/۰۳	۳۵	۲۶/۳۱	۴۷	۳۵/۳۳	۲۷	۲۰/۳	۸	۶/۰۱	۱۳۳
ظرفیت	۲۰	۱۵/۰۳	۴۳	۳۲/۳۳	۵۴	۴۰/۶	۱۴	۱۰/۵۳	۲	۱/۵	۱۳۳
تنوع	۴	۳	۲۲	۱۶/۵۵	۵۰	۳۷/۵۹	۴۲	۳۱/۵۸	۱۵	۱۱/۲۸	۱۳۳
ساختار	۱۰	۷/۵۱	۲۱	۱۵/۷۹	۴۹	۳۶/۸۴	۴۲	۳۱/۵۸	۱۱	۸/۲۷	۱۳۳
درصد کل	۹/۱۵		۲۲/۴۲		۳۹/۵۱		۲۲/۵۴		۶/۳۸		۱۰۰/۱

اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد در مجموع ۹/۱۵ درصد افراد نمونه آماری گزینه بسیار کم، ۲۲/۴۲ درصد گزینه کم، ۳۹/۵۱ درصد گزینه متوسط، ۲۲/۵۴ درصد گزینه زیاد و ۶/۳۸ درصد نیز گزینه بسیار زیاد را انتخاب نموده‌اند و بیانگر این است که در کل به میزان متوسط (۳۹/۵۱ درصد) دارای سرمایه اجتماعی هستند.

کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی مورد بررسی به چه میزان است؟

جدول ۳- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌های نمونه مورد بررسی به سؤال‌های مرتبط با کارآفرینی اجتماعی

مؤلفه‌های کارآفرینی اجتماعی	بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		جمع*
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
تعهد	۶	۴/۵۱	۱۸	۱۳/۵۳	۶۲	۴۶/۶۲	۴۱	۳۰/۸۳	۵	۳/۷۵	۱۳۲
نوآوری	۱۶	۱۲/۰۳	۴۰	۳۰/۰۸	۴۹	۳۶/۸۴	۲۱	۱۵/۸	۴	۳	۱۳۰
پذیرش ابهام	۱۶	۱۲/۰۳	۴۷	۳۵/۳۴	۵۲	۳۹/۱	۱۴	۱۰/۵۲	۲	۱/۵	۱۳۱
ریسک‌پذیری	۱۲	۹/۰۲	۳۶	۲۷/۰۷	۶۲	۴۶/۶۲	۱۹	۱۴/۲۹	۲	۱/۵	۱۳۱
ارزش‌آفرینی	۱۶	۱۲/۰۳	۴۲	۳۱/۵۸	۵۴	۴۰/۶	۱۴	۱۰/۵۲	۱	۰/۷۵	۱۲۷
استقلال عمل	۱۹	۱۴/۲۸	۲۴	۱۸/۰۵	۵۶	۴۲/۱۱	۲۹	۲۱/۸۱	۴	۳	۱۳۲

* پاسخ‌دهندگان به برخی از گویه‌ها پاسخ نداده‌اند و درصد کل با توجه به کل نمونه مورد بررسی (۱۳۳) محاسبه شده است.

درصد کل	۱۰/۶۵	۲۵/۹۴	۴۱/۹۹	۱۷/۳	۲/۲۵	٪۱۰۰
---------	-------	-------	-------	------	------	------

اطلاعات جدول ۳ نشان می‌دهد در کل ۱۰/۶۵ درصد افراد نمونه آماری گزینه بسیار کم، ۲۵/۹۴ درصد گزینه کم، ۴۱/۹۹ درصد گزینه متوسط، ۱۷/۳ درصد گزینه زیاد و ۲/۲۵ درصد نیز گزینه بسیار زیاد را انتخاب نموده‌اند که بیانگر این است که بیشتر افراد نمونه آماری به میزان متوسط (۴۱/۹۹ درصد) دارای مؤلفه‌های طرح شده در کارآفرینی هستند.

جدول ۴- شاخص‌های آماری ابعاد سرمایه اجتماعی

ماهیت متغیر	متغیرهای مستقل						متغیر وابسته			
	سرمایه اجتماعی	اعتماد متقابل	روابط	عمل متقابل	ظرفیت	تنوع				
متغیر	ساختار	کارآفرینی اجتماعی	۵۰/۹۷	۹/۵۰	۹/۸۶	۴/۹۹	۱۱/۱۴	۱۲/۶۲	۱۰/۶۸	۵۸/۸۰
میانگین	۹/۴۷	۲/۳۰	۲/۰۷	۱/۶۱	۲/۱۸	۲/۴۶	۲/۶۴	۸/۹۳		
انحراف معیار										

نتایج جدول ۴ میانگین متغیر سرمایه اجتماعی را در کتابخانه‌های مورد پژوهش ۵۸/۸۰ نشان می‌دهد و در میان ابعاد سرمایه اجتماعی، بیشترین میزان مربوط به روابط با میانگین ۱۲/۶۲ و کمترین آن مربوط به ظرفیت با میانگین ۴/۹۹ به دست آمده است. در ضمن، میانگین کارآفرینی اجتماعی نیز ۵۰/۹۷ به دست آمده است.

آزمون فرضیه پژوهش

برای آزمون فرضیه پژوهش از آزمون تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

جدول ۵- شاخص‌ها و آماره‌های تحلیل رگرسیون بین سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی

ضریب همبستگی R	مجدور ضریب همبستگی R Square	ضریب تعدیل شده	اشتباه استاندارد برآورد
۰/۶۳۸	۰/۴۰۸	۰/۴۰۳	۷/۳۱۹۸۵

نتیجه جدول ۵ نشان می‌دهد که «سرمایه اجتماعی» دارای ۰/۶۳۸ درصد ضریب همبستگی با کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی است و سرمایه اجتماعی به تنهایی ۴۰/۸ درصد از واریانس کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی را تبیین می‌کند.

جدول ۶- متغیرهایی که وارد معادله‌ی رگرسیون شده است

شاخص مؤلفه	ضریب بتا		نسبت t	سطح معناداری
	B	خطای معیار		
مقدار ثابت	۱۱/۱۳۴	۴/۲۴۳	۲/۶۲۴	۰/۰۱۰
سرمایه اجتماعی	۰/۶۷۷	۰/۰۷۱	۹/۴۹۵	۰/۰۰۰

نتایج تحلیل و همچنین میزان بتای جدول ۶ نمایانگر این نکته است که «سرمایه اجتماعی» بر «کارآفرینی اجتماعی» در کتابخانه‌های دانشگاهی تأثیر مثبت دارد و با افزایش میزان سرمایه اجتماعی، میزان کارآفرینی اجتماعی افزایش پیدا می‌کند. همچنین، سرمایه اجتماعی در تبیین متغیر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌ها معنادار ($p < 0/005$) است. بنابراین، فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد.

در جدول ۷ ضریب همبستگی و بتای هر یک از شاخص‌های سرمایه اجتماعی به تفکیک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

جدول ۷- شاخص‌های سرمایه اجتماعی که وارد معادله‌ی رگرسیون شده است

سطح معناداری p	نسبت t	ضریب بتا		ضریب همبستگی	شاخص مؤلفه
		خطای معیار	B		
۰/۰۰۰	۷/۲۷۹	۰/۲۶۵	۱/۹۲۹	۰/۵۳۷	اعتماد متقابل
۰/۰۰۰	۸/۷۲۹	۰/۲۶۷	۲/۳۳۲	۰/۶۰۶	روابط
۰/۰۰۱	۳/۳۲۴	۰/۳۶۵	۱/۲۱۲	۰/۲۷۹	عمل متقابل
۰/۰۰۰	۷/۳۹۴	۰/۴۳۱	۳/۱۸۹	۰/۵۴۳	ظرفیت
۰/۸۶۲	۰/۱۷۴	۰/۴۰۰	۰/۰۷۰	۰/۰۱۵	تنوع
۰/۰۰۰	۷/۶۶۹	۰/۲۹۹	۲/۲۹۵	۰/۵۵۷	ساختار

نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها در جدول ۷ با توجه به ضریب همبستگی به دست آمده، نشان‌دهنده این است که در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی همه شاخص‌ها به جز شاخص تنوع، دارای همبستگی با کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی هستند. در این میان، تنوع تنها دارای ۰/۰۱۵ درصد ضریب همبستگی با کارآفرینی اجتماعی است که بسیار ضعیف و اندک است.

همچنین، میزان بتای به دست آمده در جدول نمایانگر این نکته است که بین «شاخص‌های سرمایه اجتماعی» و «کارآفرینی اجتماعی» در کتابخانه‌های دانشگاهی همبستگی مثبتی وجود دارد به نحوی که با افزایش میزان اکثر شاخص‌ها، میزان کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی افزایش می‌یابد.

در میان زیر مقیاس‌های سرمایه اجتماعی، زیر مقیاس روابط نسبت به سایر زیر مقیاس‌های سرمایه اجتماعی تأثیر افزایشی بیشتری بر میزان کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی دارد و زیر مقیاس تنوع کمترین تأثیر افزایشی را بر میزان کارآفرینی اجتماعی داراست و در تبیین متغیر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی معنادار ($P > 0/005$) نیست.

نتیجه‌گیری

کتابخانه‌های دانشگاهی دارای ماهیت آموزشی، پژوهشی و خدماتی هستند و از آنجا که کارشناسان کتابخانه‌های دانشگاهی و مخاطبان آنها از اقشار فرهیخته جامعه می‌باشند که به طور مداوم با منابع اطلاعاتی علمی در ارتباط هستند. در دنیای امروز که آگاهی از پیشرفت‌های علمی و سرعت و چگونگی دسترسی و استفاده از منابع مختلف علمی جهان حرف اول را در میان دانش‌پژوهان و اندیشمندان رشته‌های مختلف علمی می‌زند، توجه به سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی که در واقع همان تشخیص فرصت‌ها و استفاده از آنها است، در این سازمان‌ها می‌تواند در روابط بین جوامع علمی و نحوه تبادل اطلاعات میان جوامع و شبکه‌های علمی تأثیر به‌سزایی داشته باشد.

از آنجا که بخش عمده‌ای از منابع اطلاعاتی در شکل‌های گوناگون چاپی و الکترونیکی به طور روزافزون از طریق کتابخانه‌های دانشگاهی در اختیار محققین و دانشمندان قرار می‌گیرد، کتابداران می‌توانند این ابزار ارزشمند را که در اختیار دارند در خلق ایده‌ها و افکار جدید مورد استفاده قرار دهند و یا جامعه مخاطب خود را در ایجاد کارآفرینی حمایت نمایند.

نتایج به‌دست آمده در پژوهش حاضر مطابق جداول ۲ تا ۴ بیانگر آن است که سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی به میزان متوسط و به ترتیب (۳۹/۵۱٪) و (۴۱/۹۹٪) وجود دارد و در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، بیشترین میزان مربوط به روابط با (۱۲/۶۲٪) و کمترین آن مربوط به ظرفیت با (۴/۹۹٪) می‌باشد. در مقایسه با پژوهش‌های گذشته، نتایج پژوهش ایزدیار (۱۳۸۸) حاکی از آن است که میزان سرمایه اجتماعی در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و نیز سازمان محیط زیست از نظر کارکنان این سازمان‌ها در حد متوسط و میزان کارآفرینی اجتماعی در آنها کمتر از حد متوسط می‌باشد. همچنین، در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد نقش پررنگ‌تری نسبت به سایر شاخص‌ها در کارآفرینی اجتماعی دارد.

در بررسی فرضیه پژوهش مبنی بر تأثیر «سرمایه اجتماعی» بر «کارآفرینی اجتماعی» در کتابخانه‌های مورد پژوهش می‌توان نتیجه گرفت سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی مورد مطالعه تأثیر مثبت دارد. از این رو، فرضیه، مورد تأیید قرار می‌گیرد. این نتیجه با یافته‌های تحقیق ایزدیار (۱۳۸۸) مشابه است. وی به این نتیجه رسید که هر قدر سرمایه اجتماعی در سازمان‌ها بیشتر باشد کارآفرینی اجتماعی با سرعت بیشتری شکل می‌گیرد. در ضمن می‌توان آن را تا حدودی با نتایج مطالعات (Lin, et al., 2004) مشابه دانست. ایشان ثابت کردند که کارآفرینان موفق آنهایی خواهند بود که راهبردهای کارآفرینی را مطابق با سرمایه اجتماعی و توانایی‌ها تنظیم نمایند و سرمایه اجتماعی باعث تعدیل اثر راهبردهای کارآفرینی بر عملکرد می‌گردد.

بررسی نتایج به‌دست آمده در جدول ۷ نشان‌دهنده تأثیرگذاری مثبت «روابط» و «عمل متقابل» سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های مورد پژوهش است و در مقایسه با تحقیقات پیشین، با نتایج مافی (۱۳۸۷) مشابه است که تأثیر ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی را بر فرایند کارآفرینی (شامل خلق ایده، تشخیص و بهره‌برداری از فرصت و خلق ارزش)، در شرکت‌های صنایع پیشرفته مستقر در هفت مرکز رشد دانشگاهی شهر تهران بررسی کرده است. با این تفاوت که وی تأثیر شاخص‌های فوق را بر مراحل فرایند کارآفرینی بررسی کرد و نتیجه گرفت که میزان نزدیکی روابط (بعد شناختی) بر مرحله دوم تا چهارم فرایند کارآفرینی تأثیر مثبت داشته و تعهد به روابط (بعد رابطه‌ای) جز مرحله سوم بر سایر مراحل تأثیرگذار است. همچنین، میزان تعاملات اجتماعی [عمل متقابل] بر مرحله دوم و چهارم فرایند کارآفرینی تأثیر مثبت دارد.

آزمون تأثیر مثبت «تنوع» سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی مورد تأیید قرار نگرفت و این نتیجه بر خلاف نتایجی است که (Earney & Martin, 2009) در مطالعه موردی خود در شش کتابخانه دانشگاه کاردیف در انگلستان، به منظور بررسی گردش کاری و سرمایه اجتماعی و توسعه کارکنان انجام دادند. ایشان به این نتیجه رسیدند که گردش کار در میان کارکنان نتایج مثبتی را به دنبال دارد که شامل اعتماد به نفس، احساس بهتر دیده شدن و سرمایه اجتماعی است که در نهایت توسعه کارکنان را به دنبال خواهد داشت.

تأثیر «ساختار» سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی که بر اساس شواهد به‌دست آمده طبق جدول ۷ این پژوهش مورد تأیید قرار گرفت، با نتایج مافی (۱۳۸۷) مشابه است. او نتیجه گرفت که میزان تعاملات اجتماعی (بعد ساختاری) تأثیر مثبت بر مرحله دوم

و چهارم کارآفرینی دارد. همچنین، با نتایج آشنا (۱۳۸۴) همخوانی دارد که نشان داد رابطه مثبتی بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن یعنی شناختی، ساختاری و رابطه‌ای با کارآفرینی سازمانی وجود دارد و در این میان بعد ساختاری از اهمیت بیشتری برخوردار است.

از میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی تنوع، ظرفیت و ساختار میانگین کمتری نسبت به سایر شاخص‌ها، یعنی اعتماد متقابل، روابط و عمل متقابل دارند. کار در کتابخانه به صورت گروهی است و تمام اجزای آن به یکدیگر وابسته هستند. بخش‌های مختلف کتابخانه از تهیه و سفارش منابع اطلاعاتی تا سازماندهی منابع و خدماتی که رو در رو با مراجعین صورت می‌گیرد و خدماتی که به صورت غیرحضور و از راه دور در اختیار کاربران قرار می‌گیرد، در عین متنوع بودن مانند زنجیری به هم پیوسته هستند. بنابراین، می‌توان گفت که کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی زیر نظر یک مدیریت مسئولیت‌پذیر و وظیفه‌شناس، با حفظ و تداوم روابط نزدیک شخصی و گروهی، ایجاد روابط دوستانه با همکاران، بالا بردن حس اعتماد نسبت به همکاران و همچنین جلب اعتماد همکاران، یکپارچه و همدل بودن در حل مسائل و مشکلات شخصی و شغلی همکاران تا حد امکان، پذیرش مسئولیت‌های متنوع کاری و فاصله گرفتن از روزمرگی و انجام امور تکراری و داوطلب شدن برای پذیرش وظایف جدید مطابق با پیشرفتهای دنیا می‌تواند سرمایه اجتماعی را در سازمان ارتقا دهند. از طرفی مدیریت کتابخانه‌ها نیز می‌تواند با ایجاد ارتباط نزدیک و صمیمانه با کارکنان تحت پوشش خود، دخالت دادن ایشان در اموری که نسبت به آن صاحب نظر هستند، تشویق ایشان در مقابل انجام کارهای مثبت و فراهم کردن ظرفیت لازم برای فعالیتهای گروهی کارکنان در پیشبرد این امر مؤثر باشند.

پیشنادهای برگرفته از پژوهش

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که سرمایه اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی تأثیر دارد. یکی از راه‌های تقویت کارآفرینی، توجه به سرمایه اجتماعی است. از مصداق‌های سرمایه اجتماعی در کتابخانه موارد زیر اشاره کردنی است:

- استفاده از نشریات و خبرنامه‌های داخلی به صورت چاپی و یا الکترونیکی از طریق ارسال به پست الکترونیکی افراد یا قرار دادن فایل آن‌ها بر روی وب سایت کتابخانه امکاناتی هستند که می‌توان از آنها برای بالا بردن سرمایه اجتماعی بهره برد؛
- تلاش مدیران برای اعتمادسازی بین افراد و واحدهای مختلف کتابخانه، که این امر نیز با ایجاد روابط مستمر، به تدریج شکل خواهد گرفت؛

- حمایت مادی و معنوی از افرادی که به صورت گروهی در امور مختلف، حضور داوطلبانه و فعال دارند. این کار می‌تواند با ارائه تقدیرنامه از طرف مدیریت کتابخانه یا مقام بالاتر، تشویق در حضور همکاران یا درج در سایت کتابخانه و یا در نظر گرفتن پاداش مالی در قبال فعالیت‌های خارج از وظایف روزمره صورت گیرد؛

- یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی مورد بررسی، در حد متوسط است. از آنجا که به نظر می‌رسد آن طور که باید، این مفاهیم در میان کتابداران دانشگاهی شناخته شده نیست و توجه لازم به اهمیت آن وجود ندارد، پیشنهاد می‌شود کتابخانه‌ها با برگزاری کلاسهای آموزشی و کارگاه‌هایی تحت عنوان مفهوم سرمایه اجتماعی و کارآفرینی اجتماعی، چگونگی تقویت این مقوله‌ها در میان جامعه کتابداران، توجه بیشتر به نوآوری و استفاده از فرصت‌ها و ... به شناساندن و تقویت این مفاهیم در میان کارکنان خود پردازند.

- با توجه به نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها، مشاهده می‌شود که در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، روابط با بیشترین میزان و سایر شاخص‌ها به جز تنوع، کم و بیش در میان ارتباطات فردی و کاری افراد موجود است. لیکن، شاخص تنوع از

نظر پاسخ‌دهندگان، تأثیری بر کارآفرینی اجتماعی ندارد. پیشنهاد می‌شود مدیران کتابخانه‌ها به روش‌های مختلف از جمله چرخشی شدن مسئولیت افراد در بخش‌های مختلف کتابخانه، به صورت دوره‌ای و تا جایی که به وظایف اصلی آنها صدمه‌ای وارد نشود، تنوع کاری در میان کتابداران را افزایش دهند. توجه به این امر باعث می‌شود تا کارکنان علاوه بر این که از روزمرگی و انجام وظایف تکراری رهایی می‌یابند، با همکاران خود در قسمتهای مختلف ارتباط نزدیکتر و صمیمانه‌تری برقرار کنند و ظرفیت ایشان در انجام وظایف مختلف سنجیده می‌شود و در زمان مناسب به کار گرفته می‌شود.

- برگزاری جلساتی متشکل از مدیریت و کارکنان کتابخانه و شنیدن دیدگاه‌ها و پیشنهادهای ایشان در مورد مسائل مختلفی که در کتابخانه‌ها اتفاق می‌افتد.

- از آنجا که کتابخانه‌های دانشگاهی به خصوص دانشگاه‌های بزرگ، وسعت و پراکندگی بخشهای مختلف کتابخانه به گونه‌ای است که گاهی افراد برای روزها، از همکاران خود بی‌اطلاع هستند، برقراری ارتباط کارکنان کتابخانه از طریق پست الکترونیکی و آگاهی‌رسانی جاری، کتابخانه می‌تواند همگان را در جریان امور کتابخانه قرار دهد.

- در نظر گرفتن پاداش‌های مادی و معنوی برای افرادی که در سازمان از فرصت‌ها استفاده می‌کنند و به نوآوری و خلاقیت می‌پردازند.

منابع

- آشنا، مصطفی (۱۳۸۴). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی سازمانی در واگن پارس اراک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت.
- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۷۸). کارآفرینی: تعاریف، نظریات، الگوها. شرکت پردیس ۵۷.
- ایزد یار، لاله (۱۳۸۸). بررسی رابطه کارآفرینی اجتماعی و سرمایه اجتماعی در وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و سازمان محیط زیست (تبیین نقش هوش هیجانی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی اعتماد دموکراسی و توسعه. تهران: نشر شیرازه.
- رهسپار، رضا (۱۳۸۶). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و کارآفرینی سازمانی (سازمان بنادر و کشتیرانی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، دانشکده علوم انسانی.
- مافی، وحید (۱۳۸۷). نقش سرمایه اجتماعی در فرایند کارآفرینی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت، گروه مدیریت بازرگانی، رشته اجرایی - مدیریت استراتژیک.

Alistair, R. Anderson, M. (2003). Class matters: human and social capital in the entrepreneurial process. *Journal of Socio, Economic*, 32(1), 17-36.

Chen, J. Zhu, Z. & Xie, H.Y. (2004). Measuring intellectual capital: a new model and empirical Study. *Journal of Intellectual Capital*. 5(1), 195-212.

Earney, S. & Martin A. (2009). Job rotation at Cardiff University Library Service: A pilot study. *Journal of Librarianship and Information*, 41(4), 213-226

Grootaert, C & Bastelaert, T.V. (eds.) (۲۰۰۲). *Understanding and measuring social capital: a multidisciplinary tool for practitioners*. The World Bank.

- Lin, Sh. & Huang, Y. (2005). The role of capital in the relationship between capital & career mobility. *Journal of Intellectual Capital*, 6 (2), 191 – 205.
- MajkowskiA, A. A. (2010). *Comparative Case Study on the Role of Social Capital in a Community Economic Development Social Entrepreneurship (CEDSE)*. The Graduate School of Education and Human Development of The George Washington University Doctor of Education Dissertaton.
- Thompson, J. (2002). The World of the social entrepreneur. *The International Journal of Public Sector Management*, 15(4-5), 412-431.
- Varheim, A. (2009). Public libraries: places creating social capital? *Library Hi Tech*, 27(3), 372-381.